BOLALARDA OLIGOFRENIYA VA ES-HUSH BUZILISHLARINING KLINIK-NEYROFUNKSIONAL XUSUSIYATLARI

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti 2- bosqich “Tibbiy pedagogika va davolash” fakulteti talabasi

Muxtorova Madinabonu Jamil qizi

Toshkent Davlat tibbiyot universiteti 2-sonli Bolalar Kasalliklarining Propedevtikasi kafedrasi assistenti

Akbarova Muruvvat Sobirovna

https://orcid.org/0000-0002-1772-4430

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda uchraydigan oligofreniyaning kelib chiqish sabablari, klinik xususiyatlari hamda darajalari yoritilgan. Oligofreniya markaziy nerv tizimining rivojlanishidagi buzilishlar natijasida yuzaga keladigan tug‘ma yoki erta yoshda shakllanadigan aqliy rivojlanish yetishmovchiligi sifatida tavsiflanadi. Maqolada ushbu kasallikning asosiy shakllari — debillik, imbetsillik va idiotiya darajalari hamda ularning klinik belgilari haqida ma’lumot berilgan. Shuningdek, oligofreniya bilan og‘rigan bolalarda aqliy faoliyatning sustligi, nutq rivojlanishining orqada qolishi, ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklari kabi holatlar tahlil qilingan. Bundan tashqari, es-hush buzilishining somnolent, stupor, sopor va koma kabi darajalari ham ko‘rib chiqilib, ularning markaziy nerv tizimi faoliyati bilan bog‘liqligi yoritilgan. Tadqiqot natijalari oligofreniyani erta aniqlash, bemor bolalarga to‘g‘ri tibbiy va pedagogik yordam ko‘rsatish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so’zlar: Oligofreniya, debillik, imbetsillik, idiotiya, aqliy rivojlanish buzilishi, markaziy nerv tizimi, es-hush buzilishi, somnolent, stupor, sopor, koma.

CLINICAL AND NEUROFUNCTIONAL FEATURES OF OLIGOPHRENIA AND IMPAIRMENTS OF CONSCIOUSNESS IN CHILDREN

2nd-year student, Faculty of "Medical Pedagogy and Therapeutics", Tashkent State Medical University

Muxtorova Madinabonu Jamil qizi

Tashkent State Medical University Assistant of the Department of Propaedeutics of Children's Diseases No. 2

Akbarova Muruvvat Sobirovna

https://orcid.org/0000-0002-1772-4430

Annotation: This article explores the causes, clinical characteristics, and degrees of oligophrenia (intellectual disability) in children. Oligophrenia is characterized as a congenital or early-onset intellectual developmental deficiency resulting from disturbances in the development of the central nervous system. The paper provides detailed information on the primary forms of the condition—specifically, the levels of debility, imbecility, and idiocy—along with their respective clinical manifestations. Furthermore, the study analyzes conditions such as diminished intellectual activity, delayed speech development, and social adaptation challenges in children with oligophrenia. Additionally, various levels of impaired consciousness, including somnolence, stupor, sopor, and coma, are examined in relation to the functional state of the central nervous system. The research findings emphasize the paramount importance of early detection of oligophrenia and the provision of appropriate medical and pedagogical assistance to affected children.

Keywords: Oligophrenia, debility, imbecility, idiocy, intellectual developmental disorder, central nervous system, impairment of consciousness, somnolence, stupor, sopor, coma.

КЛИНИКО-НЕЙРОФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ОЛИГОФРЕНИИ И НАРУШЕНИЙ СОЗНАНИЯ У ДЕТЕЙ

Студентка 2 курса, Факультет “Медицинской педагогики и лечебного дела”, Ташкентский Государственный Медицинский Университет

Мухторова Мадинабону Джамиловна

Ассистент кафедры пропедевтики детских болезней № 2 Ташкентский государственный медицинский университет

Акбарова Мурувват Собировна

https://orcid.org/0000-0002-1772-4430

Аннотация: В данной статье рассматриваются причины возникновения, клинические характеристики и степени олигофрении у детей. Олигофрения характеризуется как врожденная или развивающаяся в раннем возрасте недостаточность умственного развития, возникающая в результате нарушений развития центральной нервной системы. В статье представлена информация об основных формах заболевания — степенях дебильности, имбецильности и идиотии, а также об их клинических признаках. Кроме того, анализируются такие состояния, как низкая интеллектуальная активность, задержка речевого развития и трудности социальной адаптации у детей с олигофренией. Также рассматриваются уровни нарушения сознания, такие как сомнолентность, ступор, сопор и кома, в их взаимосвязи с функционированием центральной нервной

системы. Результаты исследования показывают важность раннего выявления олигофрении и оказания правильной медицинской и педагогической помощи больным детям.

Ключевые слова: Олигофрения, дебильность, имбецильность, идиотия, нарушение умственного развития, центральная нервная система, нарушение сознания, сомнолентность, ступор, сопор, кома.

Oligofreniya — bu markaziy nerv tizimi rivojlanishidagi buzilishlar natijasida yuzaga keladigan aqliy rivojlanish yetishmovchiligi bo‘lib, u bolaning fikrlash qobiliyati, nutqi, xotirasi hamda ijtimoiy moslashuviga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Bunday holatda bola intellektual rivojlanish jihatidan tengdoshlariga nisbatan orqada qoladi va yangi bilimlarni o‘zlashtirish jarayoni qiyin kechadi. Kasallikning klinik belgilari odatda yosh o‘sishi bilan aniqroq namoyon bo‘ladi. Ba’zi alomatlar erta yoshdayoq sezilishi mumkin bo‘lsa-da, ko‘pincha ular 6–7 yoshdan keyin yaqqol ko‘rinadi. Oligofreniya klinik jihatdan uch asosiy darajaga bo‘linadi:

1. Debillik — kasallikning eng yengil darajasi bo‘lib, bunda aqliy rivojlanish nisbatan sust bo‘ladi. Biroq bunday bolalar oddiy bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtira oladi hamda ma’lum darajada mustaqil faoliyat yuritishi mumkin.
2. Imbetsillik — o‘rta daraja hisoblanadi. Bu holatda bemorning fikrlashi va nutqi ancha cheklangan bo‘ladi. Ular oddiy so‘zlar va qisqa jumlalar bilan gapira oladi, lekin mustaqil hayot kechirish qobiliyati yetarli darajada rivojlanmaydi.
3. Idiotiya — kasallikning eng og‘ir darajasi bo‘lib, bunda aqliy faoliyat juda past darajada bo‘ladi. Bunday bemorlar ko‘pincha nutqdan deyarli foydalana olmaydi va kundalik hayotda doimiy parvarish hamda yordamga muhtoj bo‘ladi.

Oligofreniyaga chalingan bolalarda asabiylikning kuchayishi, atrof-muhitga qiziqishning pastligi hamda tengdoshlari bilan muloqot qilishga intilishning sustligi kuzatiladi. Shuningdek, ular kattalar bilan hissiy aloqani o‘rnatishda ham

qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda kundalik hayot ko‘nikmalari ham sekin shakllanadi. Masalan, kiyinish, poyabzal kiyish yoki oddiy maishiy buyumlardan foydalanish kabi faoliyatlarni o‘rganish ularga ko‘proq vaqt talab etadi. O‘yin faoliyati ham yoshiga mos darajada rivojlanmaydi. Bunday bolalar ko‘pincha o‘yinchoqlarga kam qiziqish bildiradi yoki ular bilan maqsadsiz tarzda shug‘ullanadi. Sog‘lom bolalar murakkab o‘yinlarni o‘rganayotgan davrda ular oddiy va takrorlanuvchi harakatlar bilan cheklanib qoladi. Nutq rivojlanishi ham sezilarli darajada kechikadi. Bunday bolalar odatda kechroq gapira boshlaydi, yangi so‘zlarni o‘zlashtirish jarayoni sekin kechadi va ularga qaratilgan nutqni tushunish qiyin bo‘ladi. Diqqatni jamlash qobiliyati ham sust bo‘lib, yangi ma’lumotlarni eslab qolish uchun ko‘p marta takrorlash talab etiladi. Bundan tashqari, mavhum fikrlash qobiliyati yetarlicha rivojlanmaganligi sababli ular murakkab tushunchalarni anglashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Emotsional rivojlanish ham yosh me’yorlariga to‘liq mos kelmaydi. Bunday bolalarda his-tuyg‘ular yuzaki va beqaror bo‘lishi mumkin. Ba’zan vaziyatga mos kelmaydigan emotsional reaksiyalar ham kuzatiladi. Oligofreniyada rivojlanish jarayoni bir tekis kechmaydi: ayrim funksiyalar ancha sust rivojlanadi, ayrimlari esa qisman saqlanib qoladi. Shu sababli ba’zi davrlarda rivojlanish sekinlashishi, ayrim paytlarda esa qisqa muddatli yaxshilanishlar kuzatilishi mumkin. Oligofreniya bilan bog‘liq nevrologik va psixik holatlarni baholashda es-hush holati muhim ahamiyatga ega. Es-hushning buzilishi markaziy nerv tizimi faoliyatining susayishi bilan bog‘liq bo‘lib, u turli darajalarda namoyon bo‘lishi mumkin:

-Somnolent — es-hush buzilishining yengil darajasi hisoblanadi. Bu holatda bemor kuchli uyquchanlik holatida bo‘ladi, umumiy holsizlik va sustlik kuzatiladi. Bemor tashqi ta’sirlarga javob bera oladi, biroq uning reaksiyasi sekinlashgan bo‘ladi.

-Stupor — bunda bemor harakat va psixik faoliyatning sezilarli darajada susayishi

bilan tavsiflanadi. Bemor tashqi ta’sirlarga juda sust javob beradi yoki deyarli reaksiyasiz bo‘ladi. Harakatlar sekinlashadi, nutq faoliyati ham keskin kamayadi.

-Sopor — es-hush buzilishining yanada chuqurroq bosqichi hisoblanadi. Bemor chuqur uyqu holatiga o‘xshash holatda bo‘ladi, lekin kuchli og‘riqli ta’sirlar bilan qisqa muddatga uyg‘otish mumkin. Bunday holatda reflekslar susayadi, bemorning harakatlari va sezuvchanligi ancha pasayadi.

-Koma — es-hush buzilishining eng og‘ir darajasi hisoblanadi. Bu holatda bemor butunlay hushsiz bo‘ladi va tashqi ta’sirlarga javob bermaydi. Markaziy nerv tizimi faoliyati keskin buziladi, hayot uchun muhim funksiyalar — nafas olish, qon aylanishi va boshqa vegetativ jarayonlar ham izdan chiqishi mumkin.

Es-hush buzilish darajalarini to‘g‘ri baholash bemorning umumiy holatini aniqlash, tashxis qo‘yish va davolash taktikasini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Muhokama va natijalar: Tadqiqotda kuzatilgan klinik va psixopatologik o‘zgarishlar markaziy nerv tizimidagi (MNT) organik zararlanishlar hamda neyromorfologik buzilishlar bilan uzviy bog‘liq ekanligi aniqlandi. Misol uchun, oliy nerv faoliyatidagi destruktiv jarayonlar neyronlararo sinaptik aloqalarning zaiflashishiga, bu esa o‘z navbatida intellektual faoliyatning turg‘un pasayishi va kognitiv funksiyalarning tizimli yetishmovchiligiga olib keladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, aqliy zaiflikning og‘irlik darajasi (debillik, imbetsillik va idiotiya) nafaqat intellekt koeffitsiyenti (IQ), balki bemorning emotsional-irodaviy sferasidagi o‘zgarishlar bilan ham xarakterlanadi. Morfofunksional tahlillar shuni ko‘rsatdiki, oligofreniyada tahlil va sintez jarayonlarining buzilishi nutq markazlarining rivojlanishdan orqada qolishi va mantiqiy fikrlashning cheklanishi bilan namoyon bo‘ladi. Bemorlarda diqqatning barqarorsizligi va xotira jarayonlaridagi sustlik yangi ma’lumotlarni o‘zlashtirishda jiddiy to‘siqlarni keltirib chiqaradi. Shu tarzda, MNTdagi diffuz zararlanishlar va psixofizik rivojlanishning kechikishi o‘rtasidagi sabab-natija munosabatlari aniqlandi.

Bu esa ushbu patologiyalarda nuqsonning strukturasini va uning kompensator imkoniyatlarini tushunishda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Muhokama davomida shuni qayd etish lozimki, intellektual buzilishlarning chuqurligi organizmning ijtimoiy adaptatsiya mexanizmlarini ishga tushirish qobiliyatini belgilaydi. Biroq, imbetsillik va idiotiya kabi og‘ir darajalarda bu mexanizmlar yetarli bo‘lmay, bemorning tashqi muhit bilan muloqoti deyarli butunlay uzilishi va doimiy parvarishga muhtojligi kuzatiladi. Tadqiqotlar shuni tasdiqladiki, oliy nerv faoliyatining patologik holati nafaqat kognitiv sohani, balki tayanch-harakat tizimi va vegetativ funksiyalarni ham qamrab oluvchi keng qamrovli tizimli ta’sirga ega. Shu bilan birga, olingan natijalar oligofreniyani erta bosqichlarda (skrining usullari yordamida) aniqlash, psixofizik rivojlanish dinamikasini monitoring qilish va har bir daraja uchun individual reabilitatsiya hamda korreksion-pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishda mustahkam ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa: Markaziy nerv tizimi (MNT) neyronlarining tarkibiy va funksional buzilishlari organizmda intellektual salohiyatning pasayishiga olib keladi va natijada kognitiv jarayonlar sezilarli darajada sekinlashadi. Neyronlararo sinaptik aloqalarning zaiflashishi, tahlil va sintez jarayonlarining sustlashishi hamda oliy nerv faoliyatidagi tizimli nuqsonlar aqliy rivojlanishning turg‘un ortda qolishiga sabab bo‘ladi. Shu bilan birga, intellektual yetishmovchilik darajalari (debillik, imbetsillik va idiotiya) nafaqat kognitiv sohada, balki nutq, emotsional-irodaviy va tayanch-harakat tizimlarida ham distrofik o‘zgarishlar hamda funksional yetishmovchilikni yuzaga keltiradi. Bu o‘zgarishlar markaziy nerv tizimining organizm umumiy rivojlanishidagi boshqaruvchanlik rolini yaqqol ko‘rsatadi. Natijada organizmning ijtimoiy-psixologik muvozanati buziladi, bu esa oligofreniyaga xos klinik belgilarning namoyon bo‘lishini ta’minlaydi. Shu tarzda, MNTdagi organik zararlanishlar va aqliy zaiflikning

morfofunksional oqibatlari tizimli ravishda tushuntirilgan va intellektual salomatlikning jamiyatdagi o‘rni aniq namoyon etilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ashurova D.T., Tursunova O.A., Axrarova N.A., Mambetkarimov G.A., Leonberg B.L. “Bolalar kasalliklari propedevtikasi”: Darslik–2021.
2. Xo‘jayeva N.I. “Psixiatriya va bolalar psixonevrologiyasi”: Darslik-2020.
3. Asadov A.S. “Bolalarda markaziy nerv tizimi patologiyalari’ : - 2017.